

НАТАЛЯ КОБРИНСЬКА — ОСНОВОПОЛОЖНИЦЯ ЖІНОЧОГО РУХУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

У статті висвітлюється громадсько-просвітня діяльність засновниці жіночого руху в Західній Україні Н. І. Кобринської. Акцентується увага на створенні нею Товариства руських жінок, аналізується важливість виходу першого жіночого видання — альманаху «Перший вінок».

Західноукраїнські землі у ХІХ ст. подарували нашій Батьківщині чимало видатних громадських діячів, людей, відданих національній ідеї та здатних подолати труднощі у досягненні заповітної мети. Серед таких яскравих постатей чільне місце посідає Наталія Іванівна Кобринська (з дому — Озаркевич).

Її громадсько-просвітня діяльність, як і літературна, недостатньо досліджені. Окремі аспекти праці цієї дівки відображені у роботах М. Богачевської-Хом'як [3], І. Книш [8] та О. Маланчук-Рибак [10]. В зв'язку з цим автор поставила **метою своєї статі** проаналізувати діяльність основоположниці жіночого руху в Західній Україні Н. Кобринської.

Український жіночий рух в Західній Україні розпочинався в другій половині ХІХ ст. створенням добродійних жіночих організацій у деяких містах краю. Засновувалися насамперед притулки, будинки праці. Нерідко невеликі жіночі організації були ініціаторами «руху допомоги», в рамках якого надавали матеріальну підтримку жінкам, сприяли їх освіті і працевлаштуванню [1, 216].

Відома дослідниця жіночого руху М. Хом'як-Богачевська визначає дві основні причини розвитку жіночих громадських організацій на західноукраїнських землях: по-перше, австрійський уряд, який володів цими землями, не перешкодив утворенню громадських організацій серед українців і, по-друге, громадські організації українців тісно пов'язані із середовищем греко-католицької церкви [2, 40].

Після створення в 1868 р. у Львові товариства «Просвіта» і поступового поширення його філій у краї своєрідними центрами освіти й культури, передусім на селі, ставали читальні. Вони відігравали все більшу роль у пробудженні національної самосвідомості галицьких українців, піднесенні рівня їх господарського, громадського і культурно-просвітнього життя. Важливо, що в читальнях залучалися до громадської діяльності молодь і жінки. Діяльність «Просвіти» на місцях передбачала читання книжок і часописів уголос для неписьменних селян, обговорення прочитаного і проведення дискусій на різні теми, створення самодіяльних хорів і театральних гуртків, завдяки чому власними силами організовувалися концерти [2, 43].

Західноукраїнському суспільству ставало очевидним, що покращити рівень власного життя неможливо без освіти селян та інших верств населення, а без участі жінок у просвітянському русі сили народу будуть дуже обмеженими. Та в той час, наприкінці ХІХ ст., жінки розглядалися громадськістю лише як виховательки, годувальниці, господині та берегині родинного вогнища [6, 13], а тому чи не всі вони, передусім із середовища інтелігенції, соромилася вступати в організації, які створювали і якими керували винятково чоловіки. В усіх сферах тодішнього життя становище чоловіків і жінок було нерівноправним [1, 182].

Отож, об'єктивно постала потреба у створенні окремих жіночих організацій для громадської праці на користь українству [2, 43]. За таких умов і заявила про себе Н. Кобринська — відомий громадський діяч демократичного напрямку й активний борець за жіночі права. Для неї це була унікальна можливість втілити у життя усі свої задуми та плани. Зрозумівши, що потенціал жінки, і як потенціал чоловіка, може повністю розвинутися тільки у співпраці, її вражало те, що половина українського населення, жінки, стоять осторонь громадського руху.

Н. Кобринська народилася 8 (20) червня 1851 р. у с.Белелуя Снятинського повіту на Станіславщині в сім'ї греко-католицького священника. Родина матері теж була священницькою. Хоча сім'я була заможною, Наталя не ходила до школи, а навчалася вдома з братами. Тоді вважалося, що жінці освіта не потрібна, тому батько насамперед дбав про

освіту синів [7]. За допомогою братів дівчина ознайомилася з вітчизняною та європейською літературою і радо обговорювала з ними різні суспільні та філософські питання [2, 44].

Наталія Іванівна виховувалася в інтелігентній сім'ї, де до жінки ставилися з особливою повагою та шаную, тож вона не відчувала нерівного з чоловіком становища жінки. Перші відомості про жіноче питання постали перед нею з літератури. Читання книжок було її улюбленим заняттям і джерелом самоосвіти. Вона стала однією із найбільш освічених жінок тогочасної Галичини та вирішила займатися працею з метою організації жінок і піднесення їхньої громадської й політичної свідомості.

Неабияку підтримку Наталія Іванівна мала від свого чоловіка Теофіла Кобринського, талановитого піаніста, композитора та збирача фольклору [7]. Вона знайшла в ньому єдиного сердечного друга і порадника. Він завжди розумів напрямок її думок і планів, підтримував задуми та ідеї своєї дружини. Прочитавши працю Дж. С. Мілля «Про підвладність жінок» і побачивши потребу в ознайомленні галицького жіноцтва з її багатим змістом, планували разом взятися за переклад цієї важливої книги. На жаль, здійснити цей задум не судилося через смерть Т. Кобринського. Несподівана втрата чоловіка призвела Н. Кобринську до глибокої скорботи та депресії.

Невдовзі доля послала їй знайомство із Іваном Терлецьким, керівником студентського товариства у Відні та одним із зачинателів соціалістичного руху в Галичині. Намагаючись допомогти Н. Кобринській відновити сили та знову повернутися до громадської діяльності, він запропонував висловлювати свої погляди щодо жіночого питання у літературній творчості. Так з'являються перші оповідання Н. Кобринської «Пані Шумінська» та «Задля кусника хліба». В них відтворюється весь трагізм тодішніх суспільних й економічних відносин у Галичині. Ці оповідання поставили Н. Кобринську в когорту письменників і здобули їй багато прихильників [3, 115]. Проявивши надзвичайний талант до літературної творчості, вона все-таки віддала першість своїй заповітній меті — створенню жіночих організацій.

На невідкладну потребу жіночої емансипації вказувала передусім пасивність галицького жіноцтва, що в громадському житті нічим себе не проявляло, для якого не існувало широкого світу з новими ідеями й змаганнями [8, 40]. На думку Н. Кобринської, в Україні бракувало освічених жінок, котрі могли би впливати через літературу на духовне відродження українського жіноцтва. За її переконанням, жінка повинна стати повноправним членом суспільства, а тому закликала до створення жіночих організацій, жіночої преси, ставлячи перед ними конкретні цілі: домагання освіти для жінок, передусім вступу в середні і вищі навчальні заклади, і рівність їхніх суспільно-політичних прав з чоловіками [6, 17]. Жіноча преса, зокрема, могла з'явитися лише з-за підтримки організованого українського жіноцтва. Своєю участю у виданні часописів чи альманахів жінки повинні були довести свою рівноправність з чоловіками в політичному, суспільному й культурному житті.

Ще до організації загального жіночого руху імена жінок з'явилися в українській літературі, деякі з них, наприклад, Ганна Барвінок чи Марко Вовчок здобули широке визнання. Н. Кобринська була переконана, що література є єдиною формою громадсько-просвітньої діяльності, доступною для жіноцтва. Тільки сильна воля і відвага могли здолати застарілі погляди сім'ї та суспільства про можливість жінки самій вирішувати долю власного життя і брати участь в суспільному [7].

Для здійснення такої мрії потрібно було об'єднати жіноцтво в єдиний громадський рух, а виконати це нелегке завдання могло би тільки створене жінками їхнє товариство. Підстави до цього були. Суспільство вже виказувала ознаки готовності допомогти жінкам. Так, у 1877 р. в журналі «Правда» з'явилася повість «Скошений цвіт» В. Барвінського. Читачів вразила трагічна доля головної героїні Меланії. Обдарована красою тіла й душі дівчина не зі своєї волі вийшла заміж за підлого нікчому і, не витерпівши лихої долі, покінчила життя самогубством. В її уста автор вложив слова протесту проти тодішнього становища жінки: «Доки жінка не зможе стояти своєю силою і працею в світі, доки буде замкнений світ перед нею, доти все будемо мати безліч сліз і нещастя між нами...» [8, 46].

Виступи на захист жіночих прав все частіше з'являлися як в періодиці, так і в літературі. Потрібно було розпочати справу, адже небайдужих до емансипаційного жіночого

руху виявилось чимало серед передової інтелігенції. Особливу увагу цій проблемі приділяв І. Франко, котрий своїми творами й публічними виступами, підтримкою таланту окремих жінок заохочував українське жіноцтво творити.

Н. Кобринська твердила, що жінки повинні боротися за власне визволення, бо ніхто для них цього не зможе зробити. Без участі жінок будь-які зміни в суспільстві, переконувала вона, не будуть ні ефективними, ні довготривалими.

У результаті наполегливої праці їй вдалося організувати перше жіноче об'єднання — Товариство руських жінок. Від нього і бере початок український жіночий рух в Західній Україні [5, 316]. Основною метою товариства було поширювати освіту серед українського жіноцтва. Як головний ідеолог організаційного об'єднання жінок, Н. Кобринська визначила основні засади, на яких мало розвиватися товариство: національно-патріотичний характер роботи, об'єднання українських жінок різних соціальних станів, позапартійний статус [10, 402].

Установчі збори Товариства руських жінок відбулися 8 грудня 1884 р. у Станіславі (нині Івано-Франківськ). Їх відкрила і надалі головувала на них Н. Кобринська. Учасниками дійства були лише жінки, бо були побоювання, що в присутності чоловіків жінки не матимуть сміливості висловлювати свої думки. Члени новоствореного товариства виступали з лекціями про сучасне становище жінки та феміністичний рух, який уже впевнено крокував Європою.

Значну підтримку в організації перших зборів Товариства руських жінок надав І. Франко. Він, зокрема, друкував статті про жіночий рух у львівській газеті «Діло» — найбільш авторитетному галицькому виданні, опублікував звіт про збори та промову на них Н. Кобринської. Написав також вірш, присвячений Товариству руських жінок [2, 47]. Завдяки І. Франкові та добре продуманому плану засновниці товариства вдалося зібрати й організувати до громадської праці майже 100 (точніше — 96) жінок, що було немалим досягненням.

Існування Товариства руських жінок і популярність, яку воно здобуло в перші роки своєї діяльності, переконало Н. Кобринську в тому, що галицьких жінок треба організувати в загальні громадські товариства, де вони могли би зацікавитися громадсько-політичними справами. У таких об'єднаннях жінки зможуть поглибити розуміння політичних процесів, економічного розвитку та побачити причини визиску людей у суспільстві. Насамперед треба через літературні твори викликати у них зацікавлення зовнішнім світом, політикою держави і можливостями економічного розвитку краю [2, 46].

Товариство руських жінок створило грошовий фонд, щоб видавати і розповсюджувати книжки, які мали підносити розвиток самосвідомості серед жіноцтва. Згодом виникла думка на зібрані гроші створити жіночий журнал чи газету. Н. Кобринська запропонувала видати жіночий альманах. Однак на перешкоді її задуму стали застарілі погляди певної частини галицького жіноцтва про активну участь жінок у громадському житті. У новому товаристві виникли різні фракції. Так, «консерватори» наполягали на тому, щоб жінки виконували насамперед церковні обов'язки. Молодші ж жінки, захоплені ідеєю служіння народові, вважали, що не треба видавати жіночий часопис, а всі гроші віддати для вирішення нагальних народних потреб, першою з яких вважалось створення гуртожитків («бурс») [2, 50]. У справу видавання альманаху втрутилась церква, яка вбачала у його появі відхід від традиційних понять про участь жінки в родинному житті. Протівниці Н. Кобринської на загальних зборах товариства 26 листопада 1885 р. у Станіславі вирішили за зібрані на альманах гроші купити срібний піднос для першого єпископа новоствореної Станіславської єпархії Ю. Пелеша [7]. Лише жінки, які підтримували Н. Кобринську, продовжували заощаджувати кошти на жіночий альманах, який мав би стати свідченням жіночої емансипації.

Щоб уникнути проблем, Н. Кобринська та її однодумниці проявили виваженість і мудрість. Частину коштів віддали на купівлю чаші для єпископа [2, 50], однак більшість грошей пішли на передрук шкільного підручника «Історія літератури руської» О. Огоновського.

Н. Кобринська за підтримки І. Франка жваво листувалася з жінками Наддніпрянщини та Волині, що входили до Російської імперії. Вони пересилали в Галичину матеріали для часопису, що дало змогу зібрати значну кількість вартісних літературних творів [7]. В цей час руку допомоги їй простягнула Олена Пчілка, активна учасниця руху за жіночі права на Великій Україні. Вона також виношувала план видати жіночий альманах. Але оскільки надрукувати

його українською мовою у Росії було неможливо, то вона дала на це половину потрібних грошей [2, 50].

Незважаючи на різні перешкоди, задуманий Н. Кобринською альманах під назвою «Перший вінок» побачив світ у Львові в червні 1887 р. Видання містило 464 сторінки. В ньому вміщені прозові, поетичні та публіцистичні твори, а також етнографічні й антропологічні розвідки, статті про історію та розвиток жіночого руху тощо. Авторами були 17 жінок зі Сходу та Заходу України: Н. Кобринська, Олена Пчілка, Л. Старицька, Ганна Барвінок, Уляна Кравченко, Дніпрова Чайка, О. Хорунжинська-Франко, С. Окуневська, М. Рошкевич-Іванець О. Бажанська-Озаркевич, О. Гузар-Левицька, С. Навроцька-Палій, О. Кобилянська, А. Павлик, К. Павлик-Довбенчук, К. Попович-Боярська, О. Грицай [7].

«Перший вінок» — це результат культурної й суспільної праці гурту жінок, які пройнялися ідеєю звільнення української жінки з духових кайданів, накладених на неї віками несправедливості й упередження. Вдалося зібрати так багато літературних матеріалів, що планувався «Другий вінок». Зокрема, в нього мали увійти оповідання О. Кобилянської, спомини Уляни Кравченко, вірші юної Лесі Українки й твори інших авторок, які не вдалося опублікувати в «Першому вінку». На жаль, випустити в світ «Другий вінок» не вдалося [2, 51].

В альманасі вміщено п'ять публіцистичних статей Н. Кобринської («Про рух жіночий в новіших часах», «Українське жіноцтво в Галичині в наших часах», «Про первісну ціль Товариства руських жінок у Станіславові» й ін.). У них вона виклала своє розуміння жіночого руху, висвітлила його історію і теорію на фактах, узятих з життя європейських країн. На сторінки цього видання потрапили також її оповідання «Пані Шумінська» і «Пан суддя».

Загалом альманах «Перший вінок» показав високу духовність жінок-редакторів, письменниць, дописувачок, які самовіддано працювали на терені збереження та розвитку української культури і національної свідомості, репрезентував феміністичний світогляд тогочасного українського суспільства. Він став визначною подією в українському культурно-просвітньому житті [1, 217].

Наступні майже десять років Н. Кобринська переконувала західноукраїнське суспільство в тому, що організація жінок потрібна для їхнього самовдосконалення, кращої праці в громаді, а також для української справи [3, 121]. У 1893 р. вона організувала в Станіславі видавництво «Жіноча бібліотека», в якому випустила першу книгу альманаху «Наша доля: Збірник праць різних авторів». В ньому були опубліковані твори жінок-літераторок. Другий і третій випуски альманаху вийшли друком у Львові в 1895–1896 рр. Н. Кобринській допомагала енергійна вчителька з Буковини Євгенія Ярошинська та Ганна Барвінок [2, 50]. Є. Ярошинська, зокрема, в першому випуску «Нашої долі» надрукувала статтю під назвою «Чого нам боятись?», в якій ставила питання про необхідність боротьби за рівноправність жінки, відстоювала її право на освіту і працю, осуджувала погляди на жінку лише як на домашню господиню [4, 37].

У «Нашій долі» Н. Кобринська продовжувала трактувати свої погляди щодо жіночого питання. Вона подала кілька петицій до австрійського парламенту, домагаючись права на навчання жінок в університетах, а також заснування дівочих гімназій. На жаль, замість бажаної підтримки вона отримала лише докори та насмішки від тогочасної інтелігенції [9, 198]. Однак ні відмови, ні невдачі не зупиняли Н. Кобринську. Вона знову і знову шукала найменшої нагоди, щоб і далі боротися за жіночі права.

Н. Кобринська є засновницею емансипаційного руху в Галичині, першим серед українців теоретиком фемінізму і першою жінкою, яка заснувала світську жіночу організацію. Неоціненна її заслуга в тому, що, започаткувавши феміністичний рух, вона вселяла в жіночі душі впевненість, надихала на творчу працю та заохочувала до активного суспільного життя, в якому досі жінки участі не брали. Своєю завзятістю і наполегливістю вона надихала на культурно-освітню та літературну діяльність багатьох жінок, які підтримали її ідею та залишили помітний слід у громадському житті. Н. Кобринська першою в Галицькому краї виступила на захист жінки й запропонувала власну ідею її духовного розвитку. Відвага Н. Кобринської, її завзятість викликали захоплення і подив та заохочували до співпраці жінок з усією Україною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агаєва В. П. Основи теорії гендеру: Навч. посібник. — К.: К.І.С., 2004. — 536 с.
2. Богачевська М. Дума України — жіночого роду. — К.: Воскресіння, 1993. — 110 с.
3. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України 1884–1939. — К.: Либідь, 1995. — 424 с.
4. Гнатчук О. С. Українські жіночі організації на Буковині (80-ті рр. XIX–30-ті рр. XX ст.). — Чернівці: Рута, 2004. — 292 с.
5. Довідник з історії України / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. — 2-е вид., доопр. і допов. — К.: Генеза, 2001. — 1136 с.
6. Івах С. М. Проблеми українського шкільництва у жіночому русі Галичини (80-ті роки XIX – 30-ті роки XX ст.): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. — Івано-Франківськ, 2007. — 235 с.
7. Історія України. Діяльність Наталії Кобринської [Електронний ресурс]: <http://www.ukr.info/texts/ukr/frametext.html>
8. Книш І. Смолоскип у темряві: Н. Кобринська й український жіночий рух. — Вінніпег, 1957. — 302 с.
9. Луговий О. Визначне жіноцтво України. — К., 1994. — 200 с.
10. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. — Чернівці: Книги-XXI, 2006. — 500 с.

Людмила ДЕРЕВ'ЯНА, Віталій КУЛЬЧИЦЬКИЙ

ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

У статті розглядається питання історичного аспекту формування творчої особистості в контексті національної системи виховання. Аналізується науково-практичний досвід фундаторів української педагогічної науки щодо розвитку творчого потенціалу особистості.

Ще з часів Київської Русі вітчизняні державні діячі та мислителі вважали: рівень розвитку народу, тип держави визначається рівнем культури, типом людини. Людина є мірою всіх речей, вінок природи. А формують її особистість, родина, освіта, держава. Філософський, гуманістичний, етико-естетичний підхід і зумовив найголовніші освітні засади національної педагогіки. Освіта — це формування знань, світогляду й віри, мудрості і добродітності, правознавства й патріотизму.

Людина, народ — це характер, що виражається через мету, ідеал та шляхи, принципи їх досягнення, бо «нація без характеру — це кисіль, до того ж занадто несмачний» (Т. Шевченко). З огляду на це й сформувався кредо: головна мета освіти — формування характерів людей і поколінь, що досягається через синтез виховання й навчання, патріотизму й професійності, багатовікового досвіду народів на ґрунті національної філософії та педагогіки, розуміння: кожна людина — неповторний світ, специфічно обдарована від природи, і завдання педагога - допомогти пізнати, створити і реалізувати себе, бо тільки так повністю реалізує себе кожна нація. А педагоги, кажучи словами І. Франка про письменників, мають бути подібними дереву, що корінням виростає з надр нації, а короною сягає висоти вселюдської духовності [6, 36].

Історію розвитку української національної ідеї у XX ст. можна висловити коротко словами В. Винниченка з праці «Відродження нації»: «Мета: національність, засіб: державність...» або ж «Яка то є помилка вважати національне питання поза сферою питань соціальних...» Ми живемо в XXI ст. і бачимо, що до мети можна прийти лише за умови, коли нація будує державу, а держава, відповідно є гарантом розвитку нації. Тому перед державою постали нові проблеми: формування української людини та еліти (духовно-політичної, освітньо-наукової, культурно-інтелектуальної). Отже сутністю національного виховання є національна ідея. Його складові: *свобода — форматворна енергія характеру — етика й естетика, національний досвід, пам'ять, свідомість, воля* [6, 39].

Всі ці складові закладаються в свідомості дитини (повинні закладатися) поступово. Сучасне покоління народилося, росте і формується в умовах економічних реформ, соціальної і моральної свободи, інформаційного буму, матеріального збагачення одних і зuboжіння інших.